

taforen *Imorgen* inn – men som noe negativt dersom det er tale om preimplantasjonsteknikk: da trer tidsmetaforen *I går* inn, med gårdagens teorier om rase-renhet.

I kapittel 6, *I gränslandet mellan fakta och fiktion*, ser forfatteren på hvilken betydning fiksjonen har i produksjon av kunnskap og forestillinger om genetikk. Her viser Ideland hvilke intertekstuelle relasjoner som eksisterer mellom nyhetsoppslag, film og skjønnlitteratur. Vi får se hvordan fiksjonen brukes for å sette genetikken inn i en kjent sammenheng, og vi får se hvordan vitenskap brukes for å gi filmen eller romanen troverdighet.

Avhandlingen har en dobbel avslutning med en sammenfatning av de nevnte perspektivene i avslutningskapitlet *Sammansmältningar*, og i epilogen *Goodbye Dolly?* der spørsmålet stilles om hvor lenge Dolly forblir et symbol på fremtid i et forskningsfelt som endres i en rasende fart.

Hovedinnvingningen min i forhold til dette arbeidet er at jeg kunne ha ønsket meg en mer presis presentasjon av begreper. Et eksempel er myte, som er et begrep som en aldri helt får vite hvordan forfatteren forstår. Myte er på mange måter som kulturbegrepet, det kan bety mye forskjellig og noen vil til og med hevde at det er tømt for mening. Nettopp i en sånn kontekst kan det være nyttig å meddele leseren hvilket innhold en legger i et begrep. Et annet eksempel er ”ren kunnskap” (f.eks. s. 24), som lett kan gi noen feile assosiasjoner. Menes her ”objektiv kunnskap” eller menes ”faktuell kunnskap”?

Sentrale begreper som ”fortelling” og ”det å fortelle” (”berättelse” og ”berättandet”) er delvis fremstilt på en måte som representerer en kime til en viss forvirring. Litteraturen som omhandler dette temaet er stor og komplisert og kan inneha mange ulike tilganger til forståelsen av begrepene. Her er imidlertid tidvis uklart hva forfatteren legger i ”berättelse” og i prosessen ”berättandet”; hvordan relasjonen mellom de to nivåene håndteres; og hvorvidt disse ses som empiriske kategorier eller om de anses for å være på et analytisk plan.

Likeledes forholder det seg med Richard Baumans begrepspar *narrative event* – *narrated event*. Her velger Ideland å omformulere *narrative event* til *narration event*. Nå er det vel bare en grammatikalsk forskjell mellom *narration event* og *narrative event*, men det er likevel uklart for denne leseren hva som har motivert forfatteren til omformuleringen.

I det store og det hele er Malin Idelands avhandling et velskrevet, interessevekkende og viktig arbeid. Med utgangspunkt i et bredt materiale behandler forfatteren et felt – genteknikk – som kulturforskere ellers så vidt er

begynt å snuse på. Diskusjonene skjer gjennom en svært konsekvent medieanalyse i en avhandling som bidrar med verdifull kunnskap innenfor kulturforskningen. Avhandlingen kunne imidlertid ha tjent på en litt klarere og mer eksplisitt innføring i deler av begrepsapparatet.

Tove Ingebjørg Fjell, Bergen

Ulf Zander: *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Nordic Academic Press, Lund 2001. 650 s., ill. English summary. ISBN 91-89116-23-2.

Vad ska man ha historia till? Den frågan hörs ofta. Historikern Ulf Zander ägnar sin avhandling *Fornstora dagar, moderna tider* just åt vad man ska ha historia till. Eller hellre, vad man har haft historia till i Sverige under 1900-talet. Diskussionen kring utställningsprojektet Den svenska historien och Herman Lindquists populärhistoriska Historien om Sverige bildar en utgångspunkt för undersökningens frågor. Vilken status hade den svenska historien haft före 1989, före Den svenska historien? På vilka sätt och med vilka syften hade historien brukats? Hur såg förhållandet ut mellan historiebroschyrer och det nationella identitetsprojektet?

Föreställningar om det förflutna säger något väsentligt om samtiden. Zander kan sägas arbeta inom skärningspunkten mellan historia och samhälle. Att de teoretiska förutsättningarna har betydelse för hur vi beskriver och analyserar det förflutna är knappast en kontroversiell utsaga. Det blir mer problematiskt när vi påstår att historieskrivning också är beroende av samtidens politiska värderingar. Det finns inga rena historiska ”fakta”. *Fornstora dagar, moderna tider* ger läsaren alltså inte endast en historiografi utan, och kanske framförallt, en 1900-talets svenska politiska historia sedd genom ett historiografiskt perspektiv. Häri ligger givetvis styrkan i Zanders ingång till sitt stoff. Kopplingen till det samhälleliga och politiska släpps aldrig.

Ulf Zander tar genomgående hjälp av kollegan och handledaren Klas-Göran Karlssons fem identifierade historiebroschyrer – vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt och icke-bruk. Jag ska inte här gå in på definitionerna av begreppen. Det bör emellertid särskilt påpekas att Zander inte håller det vetenskapliga bruket som mer högtstående än andra.

Källorna till undersökningen har i huvudsak bestått av dagstidningar, kultur- och vetenskapliga tidskrifter men

också film, radio och tv. Förutom yrkeshistorikerna framträder författare, journalister, politiker och andra offentliga personer som producenter och användare av historia. Vi får ta del av fejder, bråk, debatter och diskussioner. Stundom är oenigheten stor om det förflutnas beskaffenhet. Gemensamt för de flesta meningssutbytena tycks vara att nationell historia är intressant. Internationell historia har i det svenska historiebrukets historia däremot varit såväl okontroversiell som ointressant.

Ulf Zander har disponerat sin framställning kronologiskt. Han inleder alltså med det tidiga 1900-talets intresse för stormaktstiden och hur samband knöts mellan det moderna industrisamhällets framväxt och Stormaktsverige. Karolinerkungarna dominerade historikernas intresse under åren efter sekelskiftet. Skillnaden mellan historia och fosterlandskärlek var knappast synlig ens för yrkeshistorikerna. Nationen stod i centrum för intresset, framförallt personifierad av Engelbrekt, Gustav Vasa, Gustav Adolf och, givetvis, Karl XII.

Vi får följa ett slags politisk kamp om alla dessa stora historiska gestalterna. Kunde de t.ex. användas för att motivera större tyskvänlighet under kriget? Eller kunde de användas i argumentationen för ett från Tyskland fritt Sverige? Och vad kunde den svenska bonden användas till? Frihetsdrömmar? Demokrati? Traditionalism och fasta moraliska värden? Eller revolutionära drömmar? Nazism eller antinazism?

En klimax för intresset och bruket av stormaktstiden nåddes 1914. Borggårdstalet var en höjdpunkt för det ideologiska historiebruket i allmänhet och Karl XII-kulten i synnerhet. Därefter skulle det bli svårare att använda karolinerkungen som nationell och enande symbol. Efter Stalingrad gavs få eller inga möjligheter att använda Karl XII som symbol för anknytningen till det tyska. Redan under 1920-talet hade historieämnet tagit avgörande steg från ett klassiskt-nationellt historiebruk till ett objektivistiskt. Yrkeshistorikerna syntes allt mer sällan i den politisk-offentliga diskussionen.

De två världskrigen och tiden där emellan innebar för historiebruket, liksom för samhället i övrigt, stora omställningar. Svensk historia var även efter kriget i högsta grad närvarande i massmedia, medan politiken allt mer släppte perspektivet bakåt. Zander visar hur det efterkrigstida politiska livet tömdes på historiska referenser till förmån för en ekonomistisk och tekniskvetenskaplig grundsyn. En förklaring som Zander ger är att det ideologisk-nationella historiebruket gjort moralisk konkurs under kriget.

I välfärdssamhället och för den regerande socialde-

mokratien var inte historia det medborgarfostrande instrumentet. I skolorna övertogs denna roll av samhällskunskapen. Denna process löpte samtidigt som den obligatoriska skolans förskjutning från bildning till medborgarfostran. Dessutom kom yrkeshistorikernas huvudintresse att fortsatt kretsa kring äldre förhållanden, vilket ytterligare underströk historieämnets avstånd till den mer nutidsfixerade skolan.

Samtidigt som den objektiva historievetenskapen allt oftare mötte kritik utvecklades andra historiska perspektiv. Framförallt under 1970-talet etablerades ett historiskt underifrånperspektiv. Gräv där du står-rörelsen och en begynnande kvinnohistoria är de mest uppenbara exemplen. Zander talar om ett genombrott för ett moraliskt historiebruk, dvs. en historieskrivning som lade tidigare glömda och tysta befolkningsgrupper i fokus för sitt intresse.

1980- och 90-talen uppvisade ytterligare två tendenser. Dels ett nytt genomslag för populariserad historia, dels en kritisk historisk granskning av industrisamhällets Sverige. Utställningsprojektet Den svenska historien är exempel på det förra, granskningen av den svenska steriliseringspolitiken och Sveriges roll under andra världskriget på det senare. Om man tillåter sig att polarisera en aning kan konstateras att dessa två tendenser var uttryck för två helt olika perspektiv på svensk historia. Den svenska historien hade som syfte att medverka till en revitalisering av svensk nationell identitet. Den kritiska historieskrivningen hade snarare som övergripande syfte att granska, ibland attackera bilden av folkhemmet och välfärdssamhället som präglad av framgång och solidaritet.

Även om Zander menar att 1990-talet knappast innebar någon form av historiens återkomst konstaterar han att detta decennium innebar en serie historierelaterade debatter. Hans slutsatser av dessa är att det moraliska historiebruket även under 1990-talet har en framträdande plats, att förmedlingsfrågorna kommit i förgrunden samt att svensk nationell identitet i relation till EU-och invandringsdebatter har haft stor betydelse.

Till detta kan också läggas ett mer folkligt historieintresse som jag tror skulle vara intressant att ägna en undersökning. Ulf Zander tar upp Gräv-rörelsen till behandling. Hembygdsrörelsen skulle onekligen vara intressant att studera på liknande sätt. Liksom allt det oorganiserade och spontana historiserande som människor ägnar sig åt för att förstå och bearbeta sitt dagliga liv.

Detta ligger utanför avhandlingen, vilket är en helt rimlig avgränsning. Möjligen skulle jag kunna önska

att Zander stannade till oftare för att ladda ner teoretiska resonemang i sin empiri, resonemang som nu framförallt ligger i inledningen. Jag hade gärna sett ett frekventare möte mellan teori och empiri. Potentialen finns uppenbarligen hos såväl material som forskare. Samtidigt förstår jag vägvalet. Avhandlingen har redan nu formen av en tegelsten. Önskas mer av något skulle det betyda att annat fick strykas. Avhandlingen skulle dessutom få en annorlunda karaktär. Därvidlag har författaren gjort sitt val och jag kan inte påstå att jag tycker att han har gjort fel. För som han själv noterar är detta den första systematiska undersökningen av hur svensk historia har brukats och debatterats under 1900-talet. Avhandlingen har följaktligen fått karaktären av ett referensverk som kommer att visa sig slitstarkt och seglivat. Styrkan ligger framförallt i att undersökningen sträcker sig utanför akademierna, till massmedia och det politiska territoriet. Den har dessutom en empirisk rikedom som Zander inte bara bemästrar utan också konsekvent håller inom den givna teoretiska ramen.

Lars-Eric Jönsson, Lund/Höganäs

Torbjörn Andersson: *Kung Fotboll. Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*. Symposion, Stockholm/Stehag 2002. 754 s., ill. English summary. ISBN 91-7139-565-2.

I Torbjörn Anderssons omfattande doktorsavhandling i historia, *Kung Fotboll*, studeras hur den svenska fotbollen förändrades ideologiskt och kulturellt från 1800-talets slut till 1950. Huvudtesen är att fotbollen utgjorde ett manligt skötsamhetsprojekt, som tack vare sin klassöverskridande karaktär lyckades uppnå status av svensk nationalsport.

Studien är kronologiskt uppdelad, och behandlar i tur och ordning den borgerligt präglade genombrottsperioden runt sekelskiftet 1900, arbetarklassens snabba intåg i sporten därefter, fotbollens publika och ekonomiska expansion under mellankrigstiden i och med Allsvenskans introduktion, och till sist "guldåldern" efter andra världskriget när publiksiffrorna sköt i höjden och landslaget nådde stora internationella framgångar. Författaren har gått igenom ett omfattande källmaterial, där stommen utgörs av rikslänkade tidsningsorgan som uttrycker den nationella fotbollselitens ståndpunkter, nämligen *Nordiskt idrottslif* och *Idrottsbladet*. Detta material har tjänat som ingång till olika

komplement i form av framför allt dagstidningar och klubbars arkivmaterial. Den arbetsinsats som krävts för avhandlingsarbetet förefaller vara imponerande.

Fotbollens klassaspekt är ett framträdande tema. I inledningsskedet var sporten huvudsakligen ett nöje för de välsituerade, och amatöriska gentlemannaideal förenliga med den borgerliga kulturen förknippades med den. Detta låg helt i linje med situationen i fotbollens ursprungsland England, och detsamma gäller den snabba spridning av sporten till arbetarklassen som snart inträffade. I Sverige skedde islösningen under 1900-talets första decennium, och under mellankrigstiden hade arbetarna redan blivit klart överrepresenterade bland elitklubbarnas spelare.

Fotbollen är sålunda en kulturform som engagerat flera klasser, varför den i hög grad kommit att präglas av en inneboende spänning. Klubbarnas och i synnerhet förbundets ledning har under hela tidsperioden dominerats av övre samhällsskikt, och för att förklara hur borgerligheten lyckades bevara sin maktställning över fotbollen har Andersson på ett fruktbart sätt använt sig av Antonio Gramscis hegemonibegrepp. Författaren skildrar hur det formulerats en hegemonisk ideologi runt fotbollen, kännetecknad av manlighet, skötsamhet, nationalism och klassarbete. Under trycket underifrån har denna ideologi frammanats, men också utmanats och korrigerats.

Ungefär fram till första världskriget var ren klasskampen framträdande ingrediens inom fotbollen. Strejk-brytares deltagande i matcher väckte regelbundet ont blod, och många möten hade en klar klassladdning, inte minst mellan de nya och folkligt präglade föreningarna och de äldre medelklassklubbarna. Ett välkänt exempel är rivaliteten mellan IK Sleipner och IFK Norrköping. Tesen att "idrott och politik hör inte ihop" växte dock successivt fram som en integrerad del av fotbollens hegemoniska ideologi, vilket bland annat yttrade sig i misstro mot dem som opponerade sig mot idrottsutbyte med fascistiska länder under mellankrigstiden.

Fotbollen var i allra högsta grad en arena där borgerlighetens disciplineringssträvanden och massorganisationernas skötsamhetsprojekt verkade, båda i första hand riktade mot arbetarklassen. Skötsamhets- och respektabilitetsivrarna tvingades dock föra en ojämn kamp mot fotbollskulturens inneboende egensinnighet, betonar Andersson. Han använder sig av Björn Horgbys distinktion mellan skötsamhet och egensinne, men korrigerar den i så måtto att termen egensinne i sin tur avgränsas mot huliganism. Det egensinniga beteendet